

9.9.2005

772/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

KOTIETSINNÄN EDELLYTYKSET

1

KANTELU

Kantelija arvostelee 18.3.2004 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjoituksessa poliisiviranomaisten menettelyä häntä koskevan epäillyn huumausaineen käyttörikoksen tutkinnassa.

Kantelija kertoo, että hänelle oli annettu huumausaineen käyttörikoksesta rangaistusvaatimus sekä samassa yhteydessä ilmoitettu hänen asunnossaan suoritettavasta kotietsinnästä. Kantelijan näkemyksen mukaan suoritettu kotietsintä oli tarpeeton poliisin tutkittavana olleen rikoksen selvittämisen kannalta - varsinkin hänen saamansa seuraamuksen (sakko) jälkeen.

Lisäksi kantelija arvostelee sitä, että hänen tiedoksi saamastaan kotietsintäpöytäkirjasta puuttui yksi sivu.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumat

Saadun selvityksen mukaan kantelijan 27.12.2003 palatessa ns. vankilomalta Pyhäselän vankilaan hänelle suoritettu päihdetesti oli antanut positiivisen tuloksen. Kantelija oli myöntänyt vankilaviranomaisille käyttäneensä poistumislupansa aikana kannabista ja näin ollen syyllistyneen teollaan huumausaineen käyttörikokseen.

Asiasta laadittiin Joensuun kihlakunnan poliisilaitoksella rikosilmoitus. Asian tutkinnanjohtajaksi nimettiin rikoskomisario. Koska kantelija oli sittemmin muuttanut Lahteen, Joensuun poliisiviranomaisten esitutkintaa koskeva virka-apupyynnö toimitettiin Lahden poliisiviranomaisille.

Rikoskomisario kertoo selvityksessään, että Joensuun poliisilaitoksen esittämään virka-apupyynnöön kirjattiin määräys kotietsinnän suorittamisesta,

mikäli Lahden poliisiviranomaisilla oli mahdollisuus sellainen suorittaa. Rikoskomisarion mukaan pyynnön tarkoituksena oli esineellinen kotietsintä. Siltä varalta, ettei etsinnässä löytyisi mitään eikä tarvetta takavarikon tai laajemman esitutkinnan suorittamiselle olisi, oheistettiin virka-apupyynnön yhteyteen myös rangaistusvaatimus 27.12.2003 tapahtuneesta huumausaineen käyttörikoksesta annettavaksi tiedoksi kantelijalle.

Perusteena valitulle menettelylle rikoskomisario kertoo, että kantelijan syyllistyttyä huumausaineen käyttörikokseen omankin kertomuksensa mukaan, kantelijan asuntoon tehdyllä kotietsinnällä voisi todennäköisesti saada selvitystä siihen, oliko hänellä (edelleen) hallussaan huumeita tai menetetyksi tuomittavia huumausaineen käyttövälineitä.

Lahden kihlakunnan poliisiviranomaiset suorittivat 24.2.2004 kantelijan asunnossa kotietsinnän. Kotietsinnän osoittauduttua tuloksettomaksi kantelijalle annettiin tiedoksi rangaistusvaatimus huumausaineen käyttörikoksesta. Kotietsinnässä todistajana ollut Lahden kihlakunnan poliisilaitoksen vanhempi rikoskonstaapeli kertoo täyttäneensä kotietsinnän kestäessä kantelijalle annettavaa rangaistusvaatimuslomaketta ja antaneensa sen tiedoksi hänelle kotietsinnän päätyttyä.

3.2

Sovellettavat oikeusohjeet

Pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi taikka muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Rikoslain 50 luvun 2 a §:n mukaan, joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava huumausaineen käyttörikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Kaikkia pakkokeinoja koskevasta suhteellisuusperiaatteesta säädetään pakkokeinolain 7 luvun 1 a §:ssä, jonka mukaan pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

3.3

Kannanotto

3.3.1

Konkreettinen rikosepäily ja kotietsinnän tarkoitus

Kantelijan epäiltyä rikosta koskevan tutkintailmoituksen mukaan kysymys on ollut yhden "hasissätjän" polttamisesta hänen vankilasta saamansa poistumisluvan aikana. Poliisilta saadun selvityksen mukaan esitutkinnassa suoritettavien toimenpiteiden tarkoituksena on ollut selvittää, olisiko kantelija mahdollisesti syylistynyt johonkin muuhun huumausainerikokseen pitämällä hallussaan huumausainetta tai huumausaineen käyttövälineitä, jotka voitaisiin tuomita menetetyksi.

Saadun selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että poliisi on esitutkinnassa tosiasiallisesti epäillyt kantelijaa jostakin muusta, mahdollisesti vakavammasta rikoksesta kuin mitä on kirjattu häntä koskevaan tutkintailmoitukseen ja josta hänelle on annettu rangaistusvaatimus tiedoksi.

Kotietsinnän muodolliset, tutkittavan rikoksen rangaistusmaksimista riippuvat edellytykset asiassa ovat sinänsä täyttyneet. Tutkintailmoitukseen kirjatus huumausaineen käyttörikoksen rangaistusmaksimi on juuri pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin vähintään edellyttämä kuusi kuukautta vankeutta.

Kysymykseksi siis jää, onko poliisilla ollut asiassa pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaiset muut edellytykset kotietsinnän toimittamiselle sekä onko toimenpide ollut perusteltu pakkokeinojen käyttöä ohjaava suhteellisuusperiaate huomioon ottaen. Lisäksi on huomioitava rikoskomisarion selvityksessä valitulle menettelylle esitetyt perusteet esitutkintalain 5 §:stä ilmenevistä esitutkinnan tavoitteista (säännöksen mukaan esitutkinnassa selvitetään mm. rikos, sen teko-olosuhteet, asiaosaiset, rikoksella aiheutettu vahinko ja saavutettu hyöty ym.) sekä mahdollisen rikoslain 10 luvussa mainitun menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon tähtäävät toimenpiteet. Pakkokeinon lainmukaisuuden arviointi on tehtävä näiden kaikkien seikkojen kokonaisarviointina.

Pidän selvänä, että kantelijaa on ollut syytä epäillä huumausaineen käyttörikoksesta hänen antamansa positiivisen päihdetestin sekä oman kertomansa perusteella. Poliisin kantelijalle antamasta rangaistusvaatimuslomakkeesta ilmenee myös, ettei hän ole kiistänyt rikosta, josta hänelle rangaistusvaatimus annettiin.

Sen sijaan ongelmallisena pidän sitä, että kotietsintä on tehty poliisin mukaan sen selvittämiseksi, missä kantelija oli käyttänyt huumausainetta ja oliko hänellä mahdollisesti (edelleen) huumausainetta hallussaan. Kotietsintämääräyksen antanut rikoskomisario on perustellut valittua menettelyä esittämiensä säännösten valossa tulkitsemallani tavalla rikosasian "kokonaisvaltaiseksi selvittämiseksi".

Pakkokeinolain kotietsintää koskevassa säännöksessä kotietsinnän edellytykseksi on asetettu riittävä epäily kotietsintäkynnyksen ylittävästä rikoksesta ja se, että etsintä tehdään esimerkiksi takavarikoitavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan selvittämisessä, jolla voi

olla merkitystä rikoksen selvittämiseksi. Sen sijaan siitä, kuinka todennäköisesti etsinnän tulisi tuottaa tulosta, ei ole säädetty. Rikoksesta epäillyn ("syytä epäillä") luona kotietsintä voidaan toimittaa, vaikka ei olekaan kovin korkea todennäköisyys etsinnän tuloksellisuudesta (Ks. Helminen–Lehtola–Virolainen, 2002, s. 732). Käsitykseni mukaan selvitettävän rikoksen tulee joka tapauksessa olla sellainen, että etsinnän voidaan odottaa olevan hyödyllinen laissa mainittujen tavoitteiden kannalta juuri epäillyn rikoksen selvittämiseksi. Tietyn rikoksen perusteltua epäilyä ei saa käyttää kokonaan toisen rikoksen selvittämiseksi tarpeellisen kotietsinnän tekemiseksi. Tässä tapauksessa voidaan kysyä, onko kotietsintä tehty paljastuneen huumausaineen käyttörikoksen selvittämiseksi vai onko kysymyksessä ollut jo uuden mahdollisen huumausainerikoksen (tai huumausaineen käyttörikoksen) tutkiminen.

Huumausaineen käyttörikos voi ilmetä paitsi vähäisen huumausainemäärän käyttämisenä myös sellaisen huumausainemäärän hallussapitona. Tämä puoltaa sitä, että rikoksen selvittämiseksi tutkitaan myös mahdollista hallussapittoa. Olosuhteista riippuen vähäinen käyttö voi herättää epäilyksen myös havaitun käytön ylittävistä hallussapidosta. Kysymys siitä, missä tapauksessa vähäisen huumausainemäärän käyttö ja hallussapito ovat osa samaa huumausaineen käyttörikosta ja milloin kysymys on kahdesta tai useammasta huumausaineen käyttörikoksesta on käytännössä usein ongelmallinen. Näin ollen myös kotietsinnän perusteen määräytyminen voi olla ongelmallista. Käyttörikoksesta saatujen tietojen perusteella on arvioitava, onko sen riittävän kattavaksi selvittämiseksi perusteltua tehdä kotietsintä. Arvioon vaikuttavat ymmärrettävästi esimerkiksi tiedot siitä, miten käyttäjä on saanut aineen haltuunsa, kuinka paljon ainetta hänellä on ja missä yhteydessä käyttö on tapahtunut.

Huumausaineen käyttörikoksen paljastuminen voi edellä todetuista perusteista antaa aiheen selvittää tekokokonaisuutta laajemminkin. Joskus se yhdessä esitutkinnassa muuten saatujen muiden tietojen kanssa voi antaa aiheen epäillä muuta vakavampaa huumausainerikosta, jolloin kotietsintään voi olla oikeus tuon rikosepäilyn perusteella. Kotietsintään ryhtyessä tulisi kuitenkin aina selvästi todeta, minkä rikoksen tutkimiseen se liittyy ja arvioida sen edellytykset tämän rikoksen perusteella. Käsitykseni mukaan todetun huumausaineen käyttörikoksen perusteella epäillyn tai tuomitun asuntoon ei ole perusteita tehdä kotietsintää enää pitkän aikaa rikoksen paljastumisen jälkeen sillä perusteella, että paljastunut rikos antaa aiheen epäillä käyttörikokseen sisältyvän muitakin tekemuotoja tai kokonaan muita huumausainerikoksia. Tämänkaltaiset rikosepäilyt on selvitettävä kohtuullisessa ajassa eikä todetusta rikoksesta voi muodostua pitkäaikaista oikeutta kotietsinnän kohdistamiseen johonkin paikkaan. Eri asia on, jos uuden rikoksen epäilyn perusteeksi on saatu uutta selvitystä.

Tässä tapauksessa epäillyn rikoksen tapahtuma-ajasta kotietsinnän suorittamiseen oli kulunut lähes kaksi kuukautta. Perusteet kotietsinnän suorittamiselle ovat olleet tältä osin varsin niukat, ja vaikuttaakin siltä, että tehty kotietsintä on ollut lähinnä tiedustelutyypinen varmistustoimenpide ilman mitään konkreettista rikosepäilyä muusta kuin aiemmin tapahtuneesta huumausaineen käyttörikoksesta.

En voi saadun selvityksen perusteella yhtyä rikoskomisarion näkemykseen siitä, että kotietsintää olisi tässä tapauksessa voinut perustella esitutkintalain 5 §:stä ilmenevin perustein, koska saadun asiakirjaselvityksen perusteella kantelijaa ei epäilty ennen kotietsinnän suorittamista muusta kuin huumausaineen käyttörikoksesta, ja tältä osin esitutkinnassa oli näkemykseni mukaan kattavasti selvitetty esitutkintalain 5 §:n edellyttämät seikat – muutoinhan poliisilla ei olisi ollut edellytyksiä antaa kantelijalle asiasta rangaistusvaatimusta. Mikäli hätä olisi epäilty jostakin muusta (huumausaine)rikoksesta, kuin jo selvitetystä huumausaineen käyttörikoksesta, kotietsinnän suorittamisen puolesta puhuvia seikkoja saattaisi olla olemassa. Tiedossani ei kuitenkaan ole, että näin olisi tapahtunut. Näin ollen pidän suoritettua kotietsintää perusteiltaan kritiikille alttiina.

3.3.2

Muut kantelussa esitetyt väitteet

Kirjoituksessaan kantelija kertoo, että rangaistusvaatimus annettiin hänelle ennen kotietsinnän toimittamista. Vanhempi rikoskonstaapeli kertoo, että hän oli täyttänyt rangaistusvaatimuslomaketta kotietsinnän suorittamisen aikana ja antanut sen kantelijalle tiedoksi vasta kotietsinnän päätyttyä.

Poliisilta saatu selvitys on ristiriidassa kantelijan kertoman kanssa rangaistusmääräyksen antamisajankohdasta. Saadun selvityksen perusteella en voi tämän väitteen osalta päätyä muuhun lopputulokseen kuin että asiassa ei ole näytetty toteen virheellistä menettelyä.

Kantelija kertoi kirjoituksessaan myös, että hänelle annettiin poliisin toimesta ainoastaan kotietsintäpöytäkirjan ensimmäinen sivu, vaikka pöytäkirja oli kaksisivuinen.

Kotietsintäpöytäkirjan ensimmäisellä sivulla on kotietsinnän kulkua koskevia tietoja ja toisella sivua olevat merkinnät koskevat allekirjoitusta ja tiedoksiantoa. Asiaan ei ole tältä osin saatu poliisilta selvitystä. Lahden kihlakunnan poliisilaitoksen vanhempi konstaapeli on puhelimitse kuultuna ainoastaan kertonut toimittaneensa kantelijalle henkilökohtaisesti kotietsintäpöytäkirjan etsinnän jälkeen.

Arvioitaessa puutteen merkitystä erityisesti pakkokeinolain kyseistä todistuksen antamista koskevan säännöksen (pakkokeinolain 5 luvun 7 §) ja kantelijan oikeusturvan toteutumisen valossa totean, ettei ilmennyt puute ole luonteeltaan sellainen, että se edellyttäisi minulta laillisuusvalvojana muita toimenpiteitä kuin että kiinnitän yleisellä tasolla poliisin huomiota huolellisuuteen pöytäkirjan kappaleita asianosaisille toimitettaessa. Oheen on liitetty jäljennös kyseisen pöytäkirjan tänne toimitetusta kappaleesta.

4

TOIMENPITEET

Toimenpidettä harkitessani olen ottanut huomioon, että pakkokeinolaissa eri

pakkokeinojen edellytyksiksi säädetyt näyttökynnykset on laissa ilmaistu tavalla, joka jättää pakkokeinosta päättävälle virkamiehelle suhteellisen paljon harkintavaltaa. Myös tosiseikkojen näyttöarvon määrittelemisen tarkasti on usein hankalaa. Erityisesti huumausainerikosten tutkinnassa, joihin sisältyy usein itse varsinaista käyttöä edeltävinä tai käytön mahdollistavina tekoina mahdollisia muita rikoslain 50 luvussa tarkoitettujen rikosten tunnusmerkistöjä täyttäviä tekoja, on käsitykseni mukaan erityisen hankala rajata ne toimenpiteet, mitä käsillä oleva tai kyseeseen tulevan rikoksen selvittäminen edellyttäisi.

Totean myös kotietsinnän toteuttamista koskevan menettelyn osalta, että virkaavun laillisuudesta vastaa viime kädessä virkaavun pyytämä, tässä tapauksessa kotietsintämääräyksen antanut poliisimies. En ole pitänyt tässä tapauksessa kotietsinnän laillisia edellytyksiä arvioidessani merkityksellisenä sitä, että Lahden poliisilaitoksen käsittelemä virka-apupyynnö oli selvityksen mukaan ulkoasultaan ilmeisestikin kirjoitettu ehdolliseen muotoon ("jos Lahden poliisilla on mahdollisuus sellainen suorittaa"). Itse kotietsintämääräys sen sijaan on kirjoitettu muotoon "suoritettava kotietsintä kantelijan asuntoon".

Edellä kerrottu huomioiden pidän riittävänä, että kiinnitän vastaisen varalle kotietsintämääräyksen antaneen rikoskomisarion huomiota edellä kohdassa 3.3.1 esittämäni käsitykseen kotietsinnän edellytyksistä. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän myös jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi Lahden kihlakunnan poliisilaitokselle kohdassa 3.3.2 esittämäni viitaten.

Muihin toimenpiteisiin kantelukirjoitus ei anna aihetta ja sen liitteet palautetaan ohessa.